

Павленко С. С.

ORCID: 0000-0002-4101-157X

кандидат історичних наук, запрошений науковець

Університет Манітоба

м. Вінніпег, Канада

АГЕНТКА ТАЄМНОЇ ПОЛІЦІЇ АЗА ТА ЯПОНСЬКЕ КОНСУЛЬСТВО В ОДЕСІ

Ключові слова: О. Шлезінгер, Г. Бережна, Б. Танака, репресії, контррозвідувальний відділ ДПУ.

Діяльність будь-якого іноземного консульства в СРСР протікала під пильним наглядом з боку таємної поліції. Працівники господарської частини консульства, близькі друзі іноземців та їхні випадкові знайомі активно вербувалися силовими структурами. До кола таких осіб належало подружжя Шлезінгерів, які наприкінці 1930-х рр. пішли на зближення з японським консульством.

Онисим Шлезінгер народився в 1890 р. в Одесі в єврейській родині, мав трьох сестер і брата [6, с. 205–206]. Закінчив медичний факультет Бернського університету [5]. Старша сестра Шлезінгера Катерина Тодорович (1877–1974) була відомою піаністкою, ще в 1909 р. емігрувала до Японії, де стала концертмейстеркою при імператорському дворі [6, с. 203–220; 1, т. 4, арк. 384; 1, т. 13, арк. 386].

За часів консульства Шімади (1927–1930) дружина Шлезінгера звернулася до інституції з проханням допомогти відправити листа в Токіо для Катерини. Під час бесіди виявилось, що Шімада знав жінку. За посередництва консульства брату і сестрі вдалося відновити контакт [1, т. 13, арк. 386]. Це була важлива підтримка для одеського подружжя, оскільки сестра надсилала Шлезінгеру фінансову допомогу [1, т. 8, арк. 8–12].

Катерині навіть вдалося укласти контракт для брата на гастролі до Японії як диригента. Наявна джерельна база не дає можливості визначити, чи була це спроба, мотивована прагненням репрезентувати музичний талант чоловіка, чи легальний шлях покинути СРСР. Саме в цей час, у 1930 р., до Одеси прибув новий консул Танака (1930–1934), який привіз із собою контракт для підписання щодо гастролей та грошовий завдаток у вигляді 1000 крб [1, т. 13, арк. 386].

Відносини між японським консульством і подружжям на цьому не закінчилися. Галина Бережна, дружина Онисима, стала викладати

російську мову консулу. Крім того, час від часу Танака грав зі Шлезінгером у шахи. Бережна сама звернулася до таємної поліції, запропонувавши свої послуги як агентки. Її псевдо стало Аза [1, т. 13, арк. 386].

Бережна приходила до Танаки майже щодня, за винятком четверга та неділі. Вони займалися читанням газет і перекладали їхній зміст. Тривали заняття півтори-дві години. Васильєв, інший агент ДПУ, описував Бережну як гарну даму років 24–25, високу, струнку шатенку [1, т. 7, арк. 20].

Звіти Ази як агентки таємної поліції не були численними та містили інформацію про деякі рутинні справи з життя консула. Попри вкрай обмежені контакти Танаки, Аза зазначала, що консул був у прямому сенсі обізнаний з усім, що відбувалося в місті [1, т. 4, арк. 537]. Хоча японець характеризувався іншими співробітниками консульства як досить деспотична людина, Аза доповідала, що стосовно неї він був “завичай ввічливий та матеріально допомагав” [2, арк. 273].

У 1932 р. Аза обірвала зв'язок з консульством, знайшовши іншу роботу [1, т. 13, арк. 386]. Вийхати за кордон Шлезінгеру так і не вдалося. Після ліквідації в Одесі японського консульства контррозвідники знову згадали про подружжя. У 1938 р. проти них була відкрита репресивна справа [5; 3, с. 45]. У підсумку Галина Бережна була розстріляна в листопаді 1938 р. [3], а Онисим Шлезінгер дістав 10 років таборів. З 1948 р. він працював у Південно-Снісейській центральній лікарні. Помер у 1950 р. від інсульту [5].

Література:

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. Р 91. Оп. 1. Спр. 70.
2. ГДА СБУ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 418. Т. 1. Ч. 3.
3. ГДА СБУ. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 240.
4. Жертвы политического террора в СССР. URL: <https://lists.memo.ru/index2.htm>
5. Судьба врача. Через 80 лет правнуки узнали, где похоронен известный хирург. URL: <https://memorial.krsk.ru/Public/2018/20180228.htm>
6. The 20th century through historiographies and textbooks: chapters from Japan, East Asia, Slovenia and Southeast Europe / editors Žarko Lazarević, Nobuhiro Shiba, Kenta Suzuki. Ljubljana: INZ, 2018. P. 205–206.